YOSH FUTBOLCHILARNI DASTLABKI TAKTIK HARAKATLARGA O‘RGATISH METODIKASI

Sharipov Fayzullo Maribjon o'g'li
Farg‘ona davlat universiteti Jismoniy madaniyat va sport faoliyati fakulteti, Sport o‘yinlari nazariyasi va uslubiyati kafedrasi dotsenti
E-mail: 6865994@gmail.com

Annotatsiya. Maqolaning maqsadi bugungi kunda yosh futbolchilarni tayyorlash tizimi malakali futbolchilarni tayyorlashning birlamchi tarkibiy qismi bo‘lib, sportchi shaxsini rivojlantirishni asosiy poydevorini yaratishga qaratilgan. Turli mamlakatlardagi futbolchilarni tayyorlash tizimi amaliyotida, mashg‘ulotlarning shakllarini, vosita va usullarini aniqlash bilan bog‘liq umumiy muammolarni xal qilishga intilish kuzatilmoqda.

Kalit so‘zlar: Dribling, texnika, taktika, mashg‘ulot, bosim o'rnatish, tajriba, tezkor qaror, maydon, takomillashtirish, tiki-taka, jamoa, strategiya, metodika, ochiq zona, pozitsiya, hujum, himoya.

Kirish. Taktik harakatlarni o'rgatish, futbolchilarning o'yin davomida to'g'ri qarorlar qabul qilishini, jamoa bilan birgalikda ishlashini va o'yin vaziyatlariga tez moslashuvini ta'minlaydi. Metodikada nazariy tushunchalardan boshlanib, jismoniy tayyorgarlik va koordinatsiyani rivojlantirish, jamoaviy taktikalarni o'rgatish, pozitsion o'yinlar va to'p bilan hamda to'psiz harakatlar bilan mashqlar orqali futbolchilarning taktik ko'nikmalarini takomillashtirishga qaratilgan. Simulyatsiyalar va o'yin tahlilini o'z ichiga olgan bu jarayon, futbolchilarning o'yin davomida strategik qarorlar qabul qilish qobiliyatini oshiradi. Dastlabki taktik harakatlarni o'rgatish metodikasi, futbolchilarga nafaqat individual, balki jamoaviy o'yinda muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalarni beradi.

Futbolchilarni dastlabki taktik harakatlarga o'rgatish metodikasi, yosh futbolchilarga futbolning asosiy taktik tushunchalarini o'rgatish va ularni to'g'ri qo'llash uchun muhimdir. Bu jarayon futbolchilarning o'yin strategiyasini tushunib, o'z pozitsiyalariga mos harakatlar qilishga yordam beradi. Yosh futbolchilarga taktik harakatlarni o‘rgatish jarayonida o‘yinni tushunib o‘ynashi jamoa to‘p bilan bo‘lganida ochiq pozitsiyani egallashi to‘pni qabul qilib olganidan so‘ng esa tezkor fikrlashi qulay pozitsiyadagi o‘z jamoadoshiga to‘pni aniq yetkazib berishi va barcha harakatlarni aniq tezkor bajarishni o‘rgatib borish kerak. Yosh futbolchilarga pozitsiyani o'zgartirishga o'rgatish shart emas – ularga o'yinni tushunishga o'rgatish kerak. Masalan jamoadoshi bosim ostida qolayaptimi tezkorlik bilan ochiq zonaga o‘tish va to‘pni qabul qilishi maydonda bo‘sh joylarni ko‘ra olishni o‘rgatish kerak. Futbol afsonalaridan biri Yoxan Kruyf futbolni akkordeonga o‘xshatgan maydonnni ochish kerak va bo‘sh joy borligini bilishni o‘rgatish kerak. “Tiki-taka” usulining asoschisi ham bu aslida Yoxan Kruyf uni yanada takomillashtirgan esa Gvardiola bo‘ldi. Ushbu taktikani ijrosini esa Kruyf g‘oyalarini yaxshi tushungan Barselona futbol klubi maktabining tarbiyalanuvchilari Buskets-Xavi-Iniesta-Messi kabi Barselona futbol klubining sobiq yulduzlari edi. Ular bir-birlarini maydonda juda yaxshi tushunar va barcha xarakatlarni tezkor, aniq va maxorat bilan ijro etardilar.

Yosh futbolchilarga o‘rgatish jarayonida to‘p bizda bo‘lganida nima qilishimiz va to‘p raqibda bo‘lganida nima qilishimiz kerakligini tushuntirish va buni o‘rgatish lozim. To‘pni yo‘qotishga xar doim tayyor turish bu qanday, hujum paytida yoki tezkor hujumga o‘tish paytida to‘p yo‘qotildi, tezkorlik bilan zonalarni yopish, raqib hujumga o‘tishiga to‘sqinlik qilish, to‘pni egalladik tezkorlik bilan hujumga o‘tish bunda hamma harakatlarni oldinga bajarish sekundlarni yutish tezkor fikrlash bo‘sh o‘yinchini ko‘rish va ularga to‘pni oshirish kabilarni o‘rgatib borish. Bundan tashqari xar-bir yosh futbolchilarga jamoadoshlarinign imkoniyatlarini baxolashni o‘rgatish. Masalan; kim tezkor, kim to‘pni o‘zida saqlay oladi, kim havodagi kurashlarda raqibdan

ustun bu kabi fazilatlarni xar bir jamoa futbolchilari bilishi o‘yin paytida tezkor qaror qabul qilishda yordam beradi.

Tadqiqotning maqsadi. Yosh futbolchilarda futbol o‘yinini tushunib o‘ynash, to‘p bizda bo‘lganida nima qilishimiz va to‘p raqibda bo‘lganida nima qilishimiz kerakligini o‘rgatish buning uchun mashqlar ishlab chiqib shu asosida mashg‘ulotlarni tashkil etish, hujumda va himoyadagi asosiy vazifalarga hamda ularning funksiyalarini tushuntirish va o‘rgatish kabi futbolning asosiy taktik ko‘nikmalarini rivojlantirishning eng samarali metodlarini aniqlash.

Tadqiqot usullari. Futbolda taktik harakatlar tushunchasi. Sport fanida taktik harakatlar deganda sportchi yoki sportchilar guruhi tomonidan o'yin vaziyatini hisobga olgan holda, taktik maqsadga erishish - raqobat muhitida o'yin ustunligini yaratish yoki zararsizlantirishga qaratilgan ongli, maqsadli harakatlantiruvchi harakatlar tushuniladi.

Taktik rollarni tushuntirish orqali har bir futbolchiga o'zining roli, vazifalari va strategik harakatlari haqida batafsil ma'lumot berish zarur. Masalan, himoyachilarni markaziy himoyaga, yarim himoyachilarni passlarni berishga, hujumchilarga esa gol urishga yo'naltirish o‘rgatiladi.(1-jadval)

1-jadval

Tezkor taktik fikrlash komponentlari

Komponent	Tavsif
Vaziyatni tez anglash	Maydondagi o‘yinchilar joylashuvini tez baholash
Qaror qabul qilish	Qaysi harakatni tanlashni aniqlash
Harakatni bajarish	Texnik elementni tez va aniq ijro etish
Oldindan fikrlash	Keyingi vaziyatni bashorat qilish

Jismoniy tayyorlash va koordinatsiyani rivojlantirish: harakatlarni takrorlash orqali futbolchilarni harakatlarni doimiy ravishda takrorlashga o'rgatish kerak. Bu, ularning harakatlarining aniq va to'g'ri bo'lishini ta'minlaydi. Misol uchun, futbolchilarni to'pni qo'ldan berish, to'pni olish va darvozaga uzatish kabi oddiy taktik harakatlarni takrorlash.

Oddiy to'pni uzatish o'yinlari bu orqali futbolchilarni bir-birlariga to'pni tez va aniq uzatishga o'rgatish. Shuningdek, himoyachilarni o'z pozitsiyalarida qanday harakat qilishni, to'pni qanday qaytarishni o'rgatish zarur. (2-jadval)

2-jadval

O‘rgatish tamoyillari

Tamoyil	Mazmuni
Oddiydan murakkabga	1v1 → 2v2 → 3v3 → kichik o‘yinlar
Cheklovlar	Vaqt, teginish yoki maydonni qisqartirish
O‘yin modeli	Mashqlar real o‘yinga yaqin bo‘lishi
Faollik	Har bir o‘yinchi doim qaror qabul qilsin

Qisqa va oddiy taktik mashqlar: Pozitsion o'yinlar bilan futbolchilarga o'z pozitsiyalarini qanday egallashni, qanday harakat qilishni va jamoa strategiyasini qanday qo'llashni o'rgatish. Masalan, 3x3 yoki 4x4 o'yinlarida himoya va hujumni o'rgatish.

To'p bilan va to'psiz o'yinlar bunda to'p bilan harakat qilish va to'psiz harakatlar o'rtasidagi farqni tushuntirish va mashqlar yordamida futbolchilarga ularni aniq va samarali ishlatishni o'rgatish. (3-jadval)

Mashq turlari va maqsadi: *3-jadval*

O‘yin shakli	Maydon	Shart	Natija
3v3	20×25 m	2 teginish	Tez kombinatsiya
4v4	25×30 m	5 soniya	Hujumni tez yakunlash
5v5	30×40 m	Neytral o‘yinchi	Qaror variantlari

Taktik vaziyatlarni yechish o‘rgatish: Simulyatsiyalar bu futbolchilarni turli taktikalik vaziyatlarga tayyorlash uchun ularni o'yin sharoitlarini simulyatsiya qilish orqali o'qitish. Misol uchun, o'yin davomida himoyani buzishga qarshi qanday reaksiyalarni ko'rsatish, hujumda o'yinni qanday boshqarish kabi vaziyatlar. Stress ostida qaror qabul qilishni o‘rgatish bunda futbolchilarni bosim ostida qaror qabul qilishga o'rgatish, ya'ni vaqt va joyni hisobga olgan holda tezkor va to'g'ri qarorlar chiqarishni o‘rgatish. Tadqiqot vazifalari. Umuman olganda, ilmiy-uslubiy adabiyotlarni tahlil qilish, futboldagi taktik harakatlar sheriklar va raqiblar bilan doimiy o'zaro ta'sir qilish sharoitida amalga oshiriladigan kognitiv va motor komponentlarini o'z ichiga olgan murakkab tizimni ifodalaydi. Ularni turli asoslar bo'yicha tasniflash ta'lim va tarbiya jarayonini yanada aniqroq tashkil etish imkonini beradi va tizimli tushunish pedagogik maqsadli o'qitish usullarini qurish imkonini beradi. Zamonaviy futbol rivoji sharoitida taktikaning ahamiyati ortib, murabbiy va olimlardan maydonda kechayotgan jarayonlarni chuqurroq bilishni talab qilmoqda

Quyida futbolda tezkor taktik fikrlashni o‘rgatish usullarining qiyosiy tahlilini jadval ko‘rinishida aniq va ilmiy uslubda berilgan

Tezkor taktik fikrlashni o‘rgatish usullarining qiyosiy tahlili

№	Usul	Afzalliklari	Kamchiliklari	Qaysi yoshga mos
1	Rondo mashqlari	Tez qaror, uzatma aniqligi	Zarba kam rivojlanadi	U12+
2	Kichik maydon o‘yinlari	Real vaziyat, yuqori intensivlik	Charchoq tez bo‘ladi	U10+
3	Signal asosidagi mashqlar	Reaksiya va moslashuv	Murabbiyga bog‘liq	U8–U14
4	Cheklangan teginish	Oldindan fikrlash	Texnika past bo‘lsa qiyin	U12+
5	Video tahlil	Taktik tushuncha chuqur	Vaqt talab etadi	U15+

Tadqiqot natijalari va uning muhokamasi. Har bir o'yinchining o'ziga xos kuchli, zaif tomonlari va o'rganish uslublari borligini tan oling. Har bir sportchining shaxsiy ehtiyojlariga moslashtirilgan shaxsiy murabbiylikni taqdim eting. Muayyan malaka kamchiliklarini bartaraf etish uchun takomillashtirilishi kerak bo'lgan sohalarni aniqlash va moslashtirilgan o'quv rejalarini ishlab chiqish uchun baholashlarni o'tkazish kerak.

Xulosa. Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, yosh futbolchilarda texnik ko'nikmalarni rivojlantirish dinamik jarayon bo'lib, u yoshga mos tayyorgarlik metodologiyasini, samarali murabbiylik amaliyotini, texnologiyadan foydalanishni, ijtimoiy va ekologik omillarni hisobga olishni o'z ichiga olgan yaxlit yondashuvni talab qiladi. Murabbiy va murabbiylar ana shu muhim jihatlarga e’tibor qaratish orqali yosh sportchilarning iqtidorini tarbiyalashi, ularning futbol sportida o‘z salohiyatini ro‘yobga chiqarishi mumkin. Murakkab texnikaga sho‘ng‘ishdan oldin, asosiy ko‘nikmalarning mustahkam poydevorini yaratish juda muhimdir.

Adabiyotlar:

1.Iseyev Sh.T Futbolchilarni yillik siklda tayyorlashni rejalashtirish. Tashkent. 2016.
2.Nurimov R.I. “Futbol nazariyasi va uslubiyati”. Darslik. T., - 2018,
3.Isroilov Sh.X.ning umumiy tahriri ostida. “Sport pedagogik mahoratini oshirish (futbol)”. Darslik. T.,- 2015,